

Vanndirektivet og fiskeoppdrett

Fiskeoppdrett er en stadig viktigere næring i Norge. Den gir arbeidsplasser langs kysten, inntekter for statskassen og sunn mat til verdens stadig økende befolkning. Den er også en potensielt evigvarende næring, og da er det spesielt viktig at næringen drives på en bærekraftig måte.

Vanndirektivet (vedtatt av EU den 22. desember 2000) fastsetter miljømål som skal sikre en helhetlig beskyttelse og bærekraftig bruk av alle vannforekomster. Om nødvendig skal det iverksettes tiltak for at miljømålene nås. Forurensning skal fjernes og andre tiltak skal settes inn der det trengs for å bedre miljøtilstanden. Direktivet er tatt inn i norsk lovgivning gjennom forskrift om rammer for vannforvaltningen (vannforskriften).

Miljømålet er ikke oppnådd dersom kjemisk og/eller økologisk tilstand ikke er god i en vannforekomst, og tiltak må gjennomføres. I en vannforekomst der en har flere forurensningskilder bør selve kostnadene for gjennomføring av tiltak i utgangspunktet fordeles mellom de ulike kildene i forhold til den andelen hver kilde bidrar med til den totale belastningen på vannforekomsten. Ved planlegging av tiltak må en også ha kostnadseffektivitet i tankene, og tiltakene bør gjennomføres der kost-/nytteforholdet er lavest.

Den enkelte vannforekomst kan ha flere påvirkningskilder. Noen av de viktigste er industri, vannkraft, landbruk, kommunalt/spredt avløp og oppdrett. Oppdrett i åpne merder gir utslipp av både næringssalter og organisk materiale fra fôrspill. Fiskeavføring og andre ekskresjonsprodukter fra merdene bidrar også til utslipp av næringssalter. Oppdrett gir derfor noe av de samme utslippskomponentene

som jordbruk, kommunalt/spredt avløp og enkelte industribedrifter.

2015 var et toppår for norsk fiskeoppdrett. Det ble omsatt 1,4 millioner tonn laks og regnbueørret til en verdi av 47 milliarder kroner. Med noen få unntak har matfiskproduksjonen økt år for år siden 90-tallet. Dersom regjeringens politikk om økningen i matfiskproduksjon realiseres i årene framover, vil også belastningen på de aktuelle vannforekomstene fortsette, med mindre tilstrekkelige forurensningsbegrensende tiltak iverksettes.

Miljøpåvirkningen på sjøbunnen fra oppdrett er størst rett under og i umiddelbar nærhet av hvert anlegg. Omfanget er imidlertid avhengig av lokalisering og forholdene på lokaliteten, eksempelvis strøm og bunnforhold. Er det i utgangspunktet god vannkvalitet og vannutskifting, vil fiskeoppdrett ofte ikke utgjøre noe forurensningsproblem i nærområdet. I områder hvor dette ikke er tilfelle, kan den totale belastningen bli stor og potensielt gi negative effekter på bløtbunnsfauna og hardbunnsorganismer i form av nedslamming og økt begroing, samt økt risiko for algeoppblomstering.

I tillegg til lokal forurensning er oppdrettsnæringens største utfordringer antatt å være: Lakselus, rømning, arealtilgang, redusert mengde marint omega 3-fettsyrer i fiskefôr (kan gi helseskader på fisken) og handelspolitikk. Dyrevelferd, fôrtilgang og medisin/kjemikaliebruk har imidlertid også vært på agendaen. For produksjon av fiskefôr, må en også forsikre seg om at de marine råvarene, som i betydelig grad er importert, er høstet på en bærekraftig måte. For miljøforholdene i norske kystområder er lakselus, rømning, utslipp (nitrogen, fosfor og

organisk stoff) og behov for økt areal til oppdrett utfordringer som allerede i dag skaper konflikter. Økt bruk av kjemiske antiparasittmidler til bekjempelse av lakselus har også reist spørsmål om disse påvirker miljøet rundt oppdrettsanleggene.

Problemet med lakselus er at den kan opptre i relativt stort antall i oppdrettsanlegg og at den kan overføres til villaks og sjørret. Langs deler av norskekysten er nå lakselusnivåene rekordhøye. Forekomst av lakselus inngår ikke direkte som parameter i vanddirektivet for bestemmelse av miljøtilstand i kystvann eller ferskvann.

Statistikk for antall rømninger samles av Fiskeridirektoratet. I alt rømte det 143 000 laks og 69 000 sjørret i 2015. Rømt fisk fra oppdrettsanlegg går opp i elvene for å gyte, og genetisk materiale overføres til villaksen. Genetiske spor fra den fremavlede oppdrettslaksen er funnet i en del laksestammer og demonstrerer en negativ effekt på villaksen. Rømning av oppdrettslaks og «genetisk forurensning» berøres ikke direkte i vanddirektivet. I naturmangfoldsloven heter det imidlertid at «målet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder».

Utslipp av nærings saltene fosfor og nitrogen til norske kystområder har økt betydelig, som følge av fiskeoppdrett, og dette er i dag den klart største kilden til menneskeskapte tilførsler av fosfor og organisk stoff til våre kystområder. Fiskeoppdrett er også en stor kilde til utslipp av nitrogen.

Tradisjonelt har miljøforholdene rundt oppdrettsanlegg blitt kartlagt ved det som tidligere ble kalt MOM-undersøkelser, men som nå kalles B- og C-undersøkelser. Ved disse undersøkelsene kartlegges det om oppdrettsaktiviteten gir effekter på bunnsfauna ved oppdrettslokaliteten (B-undersøkelser) og utenfor selve oppdrettslokaliteten (C-undersøkelser). Disse undersøkelsene belyser dermed forholdene ved bunnen, men dekker ikke vannsøylen og heller ikke makroalger, som også står i fokus i vanddirektivet (særlig ved utslipp av nærings salter). Forekomst av planktonalger (målt som klorofyll-a)

og nærings salter inngår imidlertid som kvalitetselementer i vanddirektivet for bestemmelse av økologisk tilstand. Sett i lys av oppdrettsnæringens store utslipp av nærings salter fortøner det seg noe underlig at vannsøyleovervåking ikke inngår i de undersøksene som normalt pålegges næringen.

Produksjonsvolumet i oppdrettsnæringen ventes å øke også i fremtiden. En forutsetning for dette er at det etableres flere oppdrettslokaliteter, og at aktørene i oppdrettsnæringen presser på for å få til dette. Dette skaper arealkonflikter, men også konflikter knyttet til utslipp og fordeling av skyld/ansvar når det gjelder mulige miljøeffekter av utslipp. For eksempel vil det for en fjord, hvor man allerede har et visst, men akseptabelt, utslipp av nærings salter fra jordbruk og/eller industri, oppstå en konflikt når det blir press for å etablere oppdrett i fjorden med tilleggsutslipp.

Vanddirektivet gjelder også for utslipp fra fiskeoppdrett til kystvannforekomster, og kravet er/burde være at utslippene fra fiskeoppdrett ikke skal hindre at en vannforekomst skal oppnå god økologisk tilstand. Norge ble i 2014 klaget inn for EFTAs overvåkingsorgan (EFTA Surveillance Authority) av 8 miljørelaterte organisasjoner, for ikke å ha tatt hensyn til kravene i vanddirektivet når det gjelder akvakultur.

Nærings- og fiskeridepartementet sendte i juni 2016 et forslag til nytt regelverk for fremtidig vekst i oppdrettsnæringen ut på høring. I høringsdokumentet er ikke vannforskriften nevnt. Dette til tross for at forurensningsmyndigheter og næringen skal påse at kravene i vannforskriften etterleves og at regjeringen har signalisert at de ønsker en miljømessig forsvarlig vekst i norsk lakse- og ørretoppdrett.

Industri som har utslippstillatelse fra Miljødirektoratet, ble i 2014 pålagt å gjennomføre undersøkelser i den vannforekomsten der de har utslipp for å avklare miljøtilstanden. Disse undersøkelsene er gjennomført etter metoder beskrevet i veiledere fra Miljødirektoratet (blant annet Veileder 02:2013 – revidert 2015), som avspeiler kravene i vannforskriften. Tilsvarende pålegg er ikke gitt til oppdrettsnæringen. Miljø-

tilstanden ved og rundt oppdrettslokaliteter undersøkes som tidligere nevnt med såkalte B- og C-undersøkelser. Resultatene fra oppdrettsnæringens undersøkelser i 2015 viste at bunntilstanden ved oppdrettsanleggene i hovedsak var god. I en undersøkelse foretatt i regi av Riksrevisjonen i 2012 ble det imidlertid uttalt at undersøkelsene ikke var tilpasset store oppdrettsanlegg. Det er også klart at kun gjennomføring av B- og C-undersøkelser ikke er i tråd med kravene i vannforskriften ved betydelige utslipp av næringsalter og organisk stoff.

En helhetlig forvaltning er en forutsetning for at norske vannforekomster ivaretas på en god og bærekraftig måte. Miljøet er ikke tjent med at

utslipp til en vannforekomst behandles etter ulike regimer avhengig av hvilken næring utslippet kommer fra. Vannforeningen støtter en kunnskapsbasert forvaltning etter spilleregler og lovgivning som behandler alle næringer likt, da det å sikre god kvalitet på vannforekomstene er et felles ansvar. Slik situasjonen synes å være nå, er oppdrettsnæringen ikke pålagt de samme krav til overvåking som andre sektorer/påvirkere. Riksrevisjonen arbeider med en forvaltningsrevisjon av Norges gjennomføring av vanddirektivet. Det skal bli spennende å se resultatene av denne.

Norsk vannforening

Dypt, dypt lå minnet om julen.
Som en brønn
hvor han kunne hente vann
i mørketider.

Sigurd Hoel

Design, Fetter Wang